

Kadmiumgult är fult

– en rapport om farliga konstnärsfärger

Obs, ej kadmiumgult!

Svenskt Vatten påtar sig inget ansvar för eventuella felaktigheter, tryckfel eller felaktig användning av detta meddelande

Copyright: Svenskt Vatten AB, 2012

Utgåva: 1, oktober 2012

ISSN nr: 1651-6893

Kadmiumgult är fult

– en rapport om farliga konstnärsfärger

Svenskt Vatten, REVAQ
2012

Svenskt Vatten

INNEHÅLL

Sammanfattning	3
1. Inledning	4
2. Kadmium, en giftig tungmetall	7
3. Kadmium och konstnärsfärger	8
4. Kadmium i politiken	9
5. Kadmium i avloppsvatten vid konstskolor - nya mätningar	13
6. Vad säger distributörerna?	14
7. Vad säger handlarna?	15
8. Vad säger konstskolorna?	18

Sammanfattning

Kadmiumgult är fult är en rapport om miljöfarliga hobby- och konstnärsfärger. Med rapporten vill vi uppmärksamma behovet av åtgärder och mer engagemang från de aktörer som vill bidra till en giftfri miljö. Ytterst menar vi att hobby- och konstnärsfärger med kadmium måste förbjudas.

Rapporten innehåller översiktliga beskrivningar av kadmium som miljöfarligt ämne, de lagar och regler som gäller samt åt vilken uppmärksamhet som ägnats åt kadmium i politiken. Rapporten innehåller också helt nya mätningar av kadmiumhalten i avloppsvatten intill konstkolor i Stockholm och Göteborg, samt enkäter med frågor till distributörer, handlare respektive konstkolor. Rapporten är en summering av läget i en ytterst angelägen miljöpolitisk fråga som alltför länge blivit liggandes.

Några av de slutsatser vi drar i rapporten är följande:

- Avloppsvattnet intill flera av landets konstkolor har förhöjda värden av kadmium. Vid vissa skolor är värdena kraftigt förhöjda.
- Färger med kadmium förekommer vid fyra av 10 konstkolor (41%) i vår enkät. Fyra av 27 skolor köper in kadmiumfärger, och minst sju låter eleverna ta med egna färger med kadmium.
- Drygt var fjärde konstskola vill använda kadmiumfärger. Övriga kan tänka sig att sluta.
- Hobby- och konstnärsfärger med kadmium säljs fortfarande i tusentals butiker i hela landets – trots regeringens mål om giftfri miljö. 14 av 15 butiker i enkäten säljer kadmiumfärger.
- Mer än varannan butik i enkäten saknar skriftlig miljöinformation om kadmium. Samtidigt kan mer än varannan handlare tänka sig att plocka bort kadmiumfärger ur sortimentet.
- Hobby- och konstnärsfärger med kadmium säljs fritt på nätet. Här råder total brist på miljöinformation. Av 10 sajter som säljer kadmiumfärger saknar samtliga information om hur farligt kadmium är och om att färgerna ska lämnas till sopstation och ej sköljas ner i avloppet.

I Sverige och EU finns i dag ett förbud mot användning av produkter med kadmium. Ett fåtal produkter är dock undantagna, bland annat hobby- och konstnärsfärger. Vi anser att undantaget måste strykas. Hobby- och konstnärsfärger med kadmium hör inte hemma i ett hållbart samhälle.

I väntan på ett förbud mot kadmiumfärger behöver alla berörda ta sitt ansvar. Konstskolor måste säga nej till kadmiumfärger. Butiker och distributörer måste se till miljöns bästa och plocka bort färgerna från sortimenten. Konstnärer måste sluta använda kadmiumfärger.

Så här säger en lärare vid en konstskola om alternativen till kadmiumfärger: *Kadmiumfärgerna är möjligtvis lite extra intensiva, men det går att få fram sådana effekter med komplementfärger. Jag vet inte exakt hur länge de håller, men det verkar ointressant om de håller tusen år eller bara trehundra.*”

1. Inledning

Våra reningsverk runt om i landet arbetar hårt för att rena avloppsvattnet. Vi jobbar för både ett fungerande kretslopp av näringsämnen och därmed en bättre miljö. Det innebär bland annat stora ansträngningar för att fasa ut giftiga och skadliga ämnen som kan hamna i avloppen. Vi kallar det uppströmsarbete. I den här rapporten fokuserar vi på kadmium i hobby- och konstnärsfärger.

Renare avloppsvatten till reningsverken är en förutsättning för ett hållbart samhälle. Med renare avloppsvatten får vi renare sjöar, vattendrag och hav – och bättre kretslopp.

Under senare decennier har uppströmsarbetet intensifierats. Så har till exempel mängden kadmium som når reningsverken årligen sjunkit med två till fem procent. Framgångarna har bland annat nåtts genom certifieringsarbetet inom REVAQ.

I och med REVAQ har vi bättre kontroll på avloppsvattenkvaliteten. Vi arbetar mer systematiskt med förbättringsarbete och vi ser till att allt större delar av det slam som produceras i avloppsreningsverken håller en så bra kvalitet att det kan spridas som växtnäring på åkermark.

För att användning av växtnäring av slam även på mycket lång sikt ska vara hållbar behöver halten av kadmium i avloppsvattnet minska. Kadmiumnivåerna har visserligen gått ner med över 50 procent de senaste 20 åren. Trots det är halterna av kadmium – i ett månggenerationsperspektiv – på en sådan nivå att spridning av slam på åkermark leder till en långsam ökning av kadmiumhalten i marken. Vårt mål är att från år 2025 ska slam användning inte ge någon ökning av kadmium i åkermarken. För att reningsverken ska kunna nå detta mål behöver kadmiummängderna till många reningsverk sjunka med ytterligare 50 procent från dagens nivå.

Viktiga lagar har stiftats som förbjuder kadmium på en rad områden, men trots det kommer en hel del kadmium ut i avloppsvattnet. Kadmium kommer till dag- och dränvatten via atmosfärisk deposition och från äldre förzinkade ytor i våra städer. Det kommer från biltvättar och hushållens avlopp. 30-60 procent av kadmiumet i avloppsvattnet till reningsverken kommer från det vi äter och spolrar ner i toaletterna. Kadmium behöver minska i maten – både av hälso- och miljöskäl. Tyvärr kommer det att ta lång tid. I den här rapporten riktar vi in oss på en av de snabbaste och enklaste åtgärderna som kan vidtas för att minska kadmiumhalterna i vår miljö.

En av de produktgrupper som enskilt bidrar med mest kadmium är hobby- och konstnärsfärger. Dessa är – märkligt nog – ännu undantagna från förbudet att sälja och använda kadmium.

Trots att mängderna av dessa färger är ganska små står de för en betydlig andel av kadmiumutsläppen. Reningsverken säger ibland att de bara genom att mäta kadmiummängden i avloppsvattnet kan avgöra om det ligger en konstskola inom upptagningsområdet. En tub gul eller

röd olje- eller akrylfärg kan innehålla 10-tals procent rent kadmium. En kaka akvarellfärg kan innehålla så mycket som 45 viktsprocent (!) rent kadmium. Dessa färger är med andra ord mycket giftiga. Därför krävs ett förbud mot kadmium i hobby- och konstnärsfärger.

Ett förbud borde inte utgöra något större problem. Det finns bra substitut i dag. En lärare vid en av landets större konstskolor säger att de färger ”*som härmar kadmium är tillräckligt hållbara. Kadmiumfärgerna är möjligtvis lite extra intensiva, men det går att få fram sådana effekter med komplementfärger. Jag vet inte exakt hur länge de håller, men det verkar ointressant om de håller tusen år eller bara trehundra.*”

Vi talar om ganska få användare av en produkt som är mycket giftig och där ett förbud skulle ge snabba positiva miljövinster. En lågt hängande frukt alltså.

Svenskt Vatten menar att kadmium i hobby- och konstnärsfärger ska ses som en av indikatorerna på om Sverige lyckas med sin strategi för Giftfri miljö. Skulle kadmium i konstnärsfärger finnas kvar i handeln om fem år kan det inte beskrivas som något annat än att Sverige och regeringen misslyckats med en av de enklare utfasningarna för att klara strategin för Giftfri miljö. Om vi inte klarar av att förbjuda kadmium i konstnärsfärger, hur ska vi då klara av att fasa ut andra betydligt mer svårstoppade miljögifter i våra konsumentprodukter?

För att åstadkomma ett stopp krävs ett beslut i EU. Dessvärre drivs frågan just nu inte av någon organisation eller något land. Det är en just nu en icke-fråga. Sverige bör därför ta ett initiativ för att hobby- och konstnärsfärger innehållande kadmium ska inkluderas i EU:s kemikalielagstiftning REACH. Det finns i dag ett särskilt undantag i REACH för hobby-, plakat- och konstnärsfärger som tillåter dessa färger inom EU. Det undantaget måste bort. Regeringen kan i princip ta ett initiativ för detta redan i morgon.

Ett sådant förbud skulle göra en stor skillnad för kadmiumbelastningen på sjöar, vattendrag och hav i EU. Ett förbud mot kadmium i hobby- och konstnärsfärger skulle även ligga i linje med EU:s övergripande miljömål att inom 20 år fasa ut ”identifierade farliga och prioriterade ämnen” - där kadmium är ett av de värsta.

Att inleda processen i EU bör kunna gå fort, men att nå fram till ett förbud på EU-nivå tar många år. Därför krävs snabbare insatser.

Svenskt Vatten, tillsammans med de organisationer som driver miljöarbetet inom REVAQ – LRF, Lantmännen och Svensk Dagligvaruhandel – vill med denna rapport sätta fart på samtliga berörda aktörer.

Svenskt Vatten vill:

- att regeringen omedelbart tar initiativ i EU för ett totalförbud mot hobby- och konstnärsfärger som innehåller kadmium.
- att konstskolor, studieförbund och andra utbildande organisationer förbjuder dessa färger vid sina utbildningar.
- att stat, kommuner och landsting antar en policy som går ut på att hobby- och konstnärsfärger med kadmium inte ska användas inom den egna verksamheten, t.ex. på konstutbildningar.
- att distributörer på frivillig väg slutar importera och sälja dessa färger, även via nätet.
- att handlare, t.ex. butiker som säljer konstnärsmaterial, upphör med försäljning av dessa färger.
- att konsumenter frivilligt avstår från dessa färger, och istället använder de substitut som finns.

2. Kadmium, en giftig tungmetall

Kadmium är en av de giftigaste tungmetaller vi använder. Växter tar lätt upp kadmium genom sitt rotsystem. Därför får vi i oss ämnet via bland annat spannmålsprodukter, rotfrukter, grönsaker och tobak. Kadmium lagras i kroppen och effekterna märks först senare i livet eftersom halterna byggs upp efter hand. Ämnet kan kopplas till olika slags hälsoproblem som njurbesvär och benskörhet.

I reningsverken har vi problem med kadmium eftersom det antingen hamnar i slammet som vi vill kunna använda som gödsel på åkermark eller går till vattendrag där det lagras i vatten och sediment.

Om halterna av kadmium är för höga kan slammet inte spridas på åkermark. Halterna av kadmium i såväl slam som handelsgödsel har minskat kraftigt under de senaste decennierna. I början av 1970-talet tillfördes över tre gram kadmium/hektar (ha) och år med handelsgödsel. I dag är, enligt Kemikalieinspektionens rapport Nr 1/11, "Kadmiumhalten måste minska – för folkhälsans skull" tillförseln nere på cirka 0,05 - 0,15 g/ha och år. Våtdepositionen av kadmium var som högst i Sverige under slutet av 1980-talet i Skåne. Depositionen av kadmium var då 1,7 g/ha och har successivt minskat till strax över 0,2 g/ha.

Avloppsslam står idag för en betydligt mindre andel av tillförseln av kadmium till åkermarken än i början av 1980-talet. Det beror dels på att mindre volymer slam sprids, och dels på att halterna av kadmium i slammet sjunkit med 70-80 procent sedan början av 1980-talet.

Tillförseln av kadmium från slam till ett hektar åkermark är i dag i samma storleksordning som tillförsel via andra organiska gödselmedel såsom matavfall och närgödsel. För en långsiktigt hållbar slamanvändning behöver kvaliteten på slammet bli ännu bättre.

Förr användes mycket kadmium, främst i pigment, stabilisatorer, ytbehandling, batterier och som legeringsmetall. I dag är användningen av kadmium begränsad genom olika lagar, avgifter och restriktioner.

Den mängd kadmium som kommer till reningsverken har minskat drastiskt de senaste 25 åren. Under senare hälften av 70-talet tog till exempel Stockholms reningsverk emot cirka 400 kilo kadmium per år. I dag tar de emot cirka 25 kilo. Utsläppen kommer i dag i stort sett bara från diffusa utsläppskällor såsom från dagvatten, hushåll och bilvård. En av få återstående specifika källor är hobby- och konstnärsfärgerna.

Vid uppskattningar som gjordes av Stockholm Vatten 2008 av olika utsläppskällors bidrag till de totala kadmiumutsläppen kom 63 procent från hushåll, 7 procent från bilvård, 16 procent från

dagvatten och 10 procent från hobby- och konstnärsfärger. Bland övriga utsläppskällor fanns t.ex. soptippar och industrier.

I dag är hobby- och konstnärsfärger med kadmium, t.ex. kadmiumgult och kadmiumrött, en av de enskilt största produktgrupper som bidrar med kadmium i kretsloppet. Varje gram är farligt för människa och miljö. Varje droppe kadmiumgiftig färg i avloppet är en droppe för mycket. Och faktiskt helt onödig eftersom det finns bra alternativ.

Kadmium är en mycket lättörlig metall, särskilt i försurade miljöer. När halter av kadmium i svenska vatten jämförs med kritiska nivåer i EU:s vattendirektiv, visar det sig att nivåerna överskrider för kustvatten i sju procent av fallen (Kemikalieinspektionens rapport Nr 1/11). De innebär att risken för att effekter av kadmium ska återfinnas i dessa vatten är så stor att riskreducerande åtgärder är motiverade.

I sedimentinventeringar i vattenområden överskrider de kritiska nivåerna för sedimentlevande sötvattensorganismer i cirka 20 procent av referenssjöarna och i Stockholmsområdet, samt i cirka 30 procent av de marina stationerna (Kemikalieinspektionens rapport Nr 1/11).

Förhöjda halter av kadmium i vattendrag, sediment, jord eller i växter på land innebär också ett hot mot många andra högre organismer då kadmium halten ökar uppåt i näringskedjan.

Vi människor får främst i oss kadmium via maten. Rökare får i sig mycket kadmium via tobak eftersom lungorna har en stor förmåga att absorbera kadmium. Koncentrationen av kadmium i blodet hos en rökare är 4-5 gånger högre än hos icke-rökare och dubbelt så hög i njurarna.

Faktorer som påverkar hur mycket kadmium vi får i oss är framförallt:

- Kaloriintag – mer mat ger högre kadmiumintag
- Matvanor – mer skaldjur, lever, njure och vissa svampar ger mer kadmium
- Odlingsplats – grödor odlade i jordar som innehåller mycket kadmium ger högre upptag
- Järnförråd – låga järnvärden i kroppen ger högre kadmiumupptag
- Rökning – rökare får i sig mycket mer kadmium än icke-rökare

3. Kadmium och konstnärsfärger

Vem som helst kan gå in i en affär i vilken svensk stad som helst och köpa starkt miljöfarliga kadmiumfärger på tub, i burkar eller som akvarellfärger. Analyser av konstnärsfärgerna gjorda av Stockholm Vattens laboratorium visar att vissa konstnärsfärger innehåller upp till 45 procent rent kadmium – produkter som ofta helt saknar märkning eller information om hur miljöskadliga de är.

Eniro listar 1 323 återförsäljare av konstnärsfärger i landet. De allra flesta av dem är mindre butiker som inte ingår i någon kedja. Den största distributören av konstnärsfärger, ColArt, sålde år 2002 konstnärsfärger med 150 kilo kadmium varje år (Kadmium i hushållsspillvatten av Erik Wall). 30-40 procent av försäljningen skedde i Stockholm. ColArt uppskattade då sin marknadsandel i Stockholm till 70-80 procent. Den totala mängden kadmium som spreds via konstnärsfärger i Stockholm för tio år sedan skulle enligt dessa uppskattningar bli 55-85 kilo årligen. Senare uppskattning har vi ej kunnat få fram.

Sedan några år tillbaka har Stockholm Vatten en informationskampanj riktad till konstskolor och studieförbund med flera. De informerar bland annat om skadligheten med kadmium, om ersättningsfärger och om olika metoder för omhändertagande av färgrester. Från och med 2001 har de ställt krav på konstskolorna att ha någon typ av rening av kadmiumhaltigt vatten. En del av skolorna har istället valt att sluta använda kadmiumfärgerna. Användningen av alternativa ersättningspigment som inte innehåller kadmium har ökat. Dessa färger är märkta "Hue", "Sub" eller "Imit". Till exempel "kadmiumrött hue".

REVAQ-certifierade VA-verk har vid ett flertal tillfällen kunnat mäta ökade kadmiumnivåer i avloppen i anslutning till konstskolor. För två år sedan, i juli och oktober 2010, gjorde Stockholm Vatten mätningar vid ett antal konstskolor och ateljéföreningar. Mätningarna visade kraftigt förhöjda värden av kadmium i förhållande till medelbakgrundsvärdena vid Basis, Pernbys och vid ateljéföreningen Wip på Årsta skolgränd. Resultaten av våra nya mätningar redovisas i kapitel fem nedan.

4. Kadmium i politiken

I Sverige (och EU) är det förbjudet att använda kadmium inom de flesta områden. Trots detta är det alltså fortfarande tillåtet att tillverka och sälja hobby- och konstnärsfärger som innehåller mycket höga halter kadmium.

1982 infördes i Sverige ett förbud mot användning av kadmium. Sedan den 1 januari 1999 gäller förordning SFS 1998:944 och enligt 3§ får kadmiumämne inte användas för ytbehandling, som stabilisator eller som färgämne. Varor som ytbehandlats med kadmiumämne eller som innehåller ett sådant ämne som stabilisator eller som färgämne är således förbjudna. Dock finns ett flertal undantag från förbudet.

Riksdagen

Frågan om konstnärsfärger med kadmium har inte varit särskilt uppmärksammas i riksdagen. Under de senaste tre åren har den dykt upp i ett fåtal motioner och skriftliga frågor.

Miljöpartiets partimotion från 2009 (motion med anledning av prop. 2008/09:170 En sammanhållen svensk havspolitik):

”Kvicksilver och kadmium är de giftigaste tungmetallerna i Östersjön. Kraftigt förhöjda kadmiumkoncentrationer har påträffats i levern hos fisk i delar av Östersjön. Det är därför bra att regeringen verkar för att förbjuda användningen av kadmium i batterier i sladdlösa handverktyg. Men det är otillräckligt.... Gränsvärden för kadmium i fosforgödselmedel och fodermedel behöver sänkas. Gränser för tillförsel av kadmium med avloppsslam behöver också sänkas. Det är bra att regeringen vill verka för sänkta gränser för kadmium i konstgödsel i EU. Regeringen bör vidare verka för ett förbud mot kadmium i konstnärsfärger i Sverige och i hela EU...”

Skriftlig fråga från Karin Granbom Ellison (Fp) den 8 augusti 2011 till dåvarande miljöministern Andreas Carlgren (fråga 2010/11:667): Karin Granbom Ellison frågar vad regeringen avser att göra ”för att minska kadmiumtillförseln till reningsverk och miljö.”

Andreas Carlgren svarar den 7 september och skriver att frågan om att ”begränsa exponeringen för kadmium” är en prioriterad fråga för regeringen. Han nämner en del åtgärder som berör mineralgödsel samt pekar på att Kemikalieinspektionen har övervägt att ”till regeringen föreslå begränsningsförslag avseende konstnärsfärger och andra kadmiumkällor inom ramen för REACH, EU:s regelverk på området”. Han ska ”noggrant följa frågans fortsatta utveckling.”

Motion om att förbjuda kadmium i konstnärsfärger av Karin Granbom Ellison (Fp), september 2011 (motion 2011/12: MJ335): Karin Granbom Ellison anser att Sverige bör ”ta på sig ledartröjan och driva på för ett EU-förbud mot kadmium i hobby- och konstnärsfärger”. Hon yrkar på att ”om det ser ut att ta lång tid att få till stånd ett sådant förbud bör Sverige verka för att inledningsvis införa ett nationellt förbud mot kadmium i hobby- och konstnärsfärger.”

Skriftlig fråga om kadmium i maten av Helén Pettersson (S), den 23 november 2012 (2011/12:141), besvarad av landsbygdsminister Eskil Erlandsson: Eskil Erlandsson slår i svaret fast att ”regeringen är angelägen om att minska kadmiumhalten i maten”. Han redogör för olika åtgärder man vidtagit och poängterar att regeringen gjort ”Giftfri miljö till en av de miljöpolitiska huvuduppgifterna under mandatperioden 2010–2014”. I sin avslutande kommentar skriver han: ”Regeringen satsar under en fyraårsperiod totalt 100 miljoner kronor på genomförandet av en nationell handlingsplan för en giftfri vardag. Kemikalieinspektionen kommer som en del av genomförandet av handlingsplanen att överväga att ta fram förslag till reglering på EU-nivå av andra kadmiumkällor än mineralgödsel, till exempel konstnärsfärger.”

Det är det sista som sagts i riksdagen.

Regeringen

Regeringen gav den 22 juni 2011 Kemikalieinspektionen och andra berörda myndigheter i uppdrag att identifiera och prioritera samt lämna förslag till hur EU-lagstiftningen och andra styrmedel kan förbättras när det gäller ambitionen att skärpa kemikaliepolitiken. Regeringens skriver i ett pressmeddelande att dess ambition är att Sverige ska driva på för en effektivare och skärpt kemikaliepolitik i EU. Uppdraget till Kemikalieinspektionen innefattar också hur en effektivare tillämpning kan säkerställas och skulle redovisas den 31 januari 2012.

Den 8 juni 2012 skrev regeringen ett brev till EU-kommissionen där Sveriges miljöminister Lena Ek uppmanar miljökommissionären Janez Potocnik att lägga fram förslag till EU-gemensamma åtgärder för att minska hälsorisker med kadmium.

Lena Ek säger i ett pressmeddelande att den svenska regeringen nyligen har anmält till EU-kommissionen att Sverige har för avsikt att ytterligare sänka gränsvärdet för kadmium i handelsgödsel i syfte att skydda människors hälsa. Ek anser det också nödvändigt att ”kommissionen ser över hela situationen med människors exponering för kadmium och vid behov tar initiativ till ytterligare EU-gemensamma åtgärder för att minska människors exponering för kadmium”. Lena Ek nämner dock inte undantaget för konstnärsfärger med kadmium.

Kemikalieinspektionen

Regeringens myndighet Kemikalieinspektionen spelar en nyckelroll. Enligt uppgift till Svenskt Vatten förbereder Kemikalieinspektionen nu (september 2012) ett initiativ från svensk sida för att lyfta frågan om konstnärsfärger med kadmium inom EU. År 2007 och våren 2012 gjorde myndigheten en utvärdering av miljö kvalitetsmålet Giftfri miljö. Det vill säga av riksdagen antagna miljömål.

Kemikalieinspektionen gav regeringen en lång rad rekommendationer. Bland annat var myndigheten mycket tydlig när det gäller kadmium i konstnärsfärger. De skrev så här: ”Regeringen bör se över undantagen i förordningen (1998:944) vad gäller användning av kadmium, framför allt undantag för kadmium i konstnärsfärger, vilket inte längre är motiverat och därför bör tas bort. (Delmål 3, åtgärd 20 och 22.)”

”Tillförseln av kadmium till nyproducerade varor har minskat markant sedan förbudet infördes 1982. För att ytterligare reducering ska ske enligt målbeskrivningen krävs att användningen i konstnärsfärger, nickelkadmiumbatterier samt handelsgödsel begränsas. Inom EU diskuteras regelutvecklingen med avseende på dessa användningar av kadmium. Måluppfyllelsen är i hög grad beroende på utfallet av detta arbete”.

”Den åtgärd som enskilt kan bidra till att säkerställa att delmål 3 uppfylls med avseende på användningen av kadmumpigment i konstnärsfärger är att undantaget till kadmiumförbudet tas

bort. Därför bör undantaget för kadmium i konstnärsfärger i det svenska kadmiumförbudet tas bort, alternativt arbeta för en frivillig övergång till andra färger. Enligt konsekvensanalysen bedöms kostnaden för åtgärden inte vara stor i förhållande till nyttan med minskad kadmiumspridning.”

EU

En ny kemikalieförordning, REACH (Registration, Evaluation and Authorisation of Chemicals), gäller numera inom EU. Syftet med REACH är, enligt artikel 1, att garantera en hög skyddsnivå för hälsa och miljö samt att ämnen fritt kan cirkulera på den inre marknaden.

Tillämpningsområdet för REACH är ämnen och beredningar. För att kemiska ämnen ska få släppas ut på marknaden skall de registreras i enlighet med bestämmelserna i REACH. Farliga ämnen utvärderas enligt en prioriteringslista. Utvärderingen kan sedan resultera i krav på tillstånd för användning och generell begränsning av vissa farliga ämnen.

Vad gäller kadmium beslutade Europeiska unionens råd 1988 att kadmiumföreningar i miljön skulle bekämpas. Kadmium har varit förbjudet i EU i ett antal plastartiklar sedan 1992, men Sverige har haft strängare nationella regler. Användningen av kadmium har varit förbjuden i vissa batterier och elektroniska produkter sedan 2004.

Användningen av ett ämne kan förbjudas eller begränsas om användningen medför oacceptabla risker. ECHA, EU:s kemikaliemyndighet, gör även en bedömning av socioekonomiska konsekvenser och om det finns tillgång till alternativ. Förbudet eller begränsningen tas upp i förteckningen i bilaga XVII till REACH förordningen (förordning (EG) nr 1907/2006 om registrering, utvärdering, godkännande och begränsning av kemikalier.)

Kadmium är begränsad i lösningsmedel, vissa lacker och emalj som omfattas av EU:s gemensamma tullnummer 3208 och 3209 enligt REACH, Annex XVII (23b). Som det ser ut idag inkluderas inte tullnumren; other paints = nummer 3210, pigments = nummer 3212, artist and hobby paints = nummer 3213. Som följd av en intensiv debatt just om hobby- och konstnärsfärger vid tiden för lagstiftandet exkluderades dessa tullnummer från restriktioner. Det vill säga: de fick fribrev trots sin farlighet. Det finns heller ingen lag om märkning av konstnärsfärger som innehåller kadmium.

EU har nyligen beslutat om ytterligare restriktioner där kadmium i vissa produkter förbjuds. Till exempel får kadmium inte längre finnas i smycken, plast och svetstråd, i halter över 0,01 viktprocent. Förbudet trädde i kraft den 10 december 2011. Förbudet omfattar också kadmium i all sorts plast. Den nya lagstiftningen tillåter dock användning av återvunnen PVC med låga halter av kadmium i ett begränsat antal byggprodukter. För kundernas information ska byggprodukter som tillverkats av återvunnen PVC märkas med en särskild logotyp.

Den svenska regeringen anser att kadmium måste tas ur kretsloppet och motsatte sig därför detta undantag, men kunde inte hindra att det infördes. Eftersom REACH är en EU-förordning kommer reglerna i förbudet ovan, inklusive undantaget, att gälla lika i hela EU, även Sverige.

Sverige kan som medlemsland i EU initiera ett förslag till förbud eller begränsning av konstnärs- och hobbyfärger innehållande kadmium.

5. Kadmium i avloppsvatten vid konstskolor – nya mätningar

Under september månad 2012 genomförde vi mätningar av kadmiumhalten i avloppsvattnet vid sammanlagt sju konstskolor och konstverksamheter i Stockholm och tre i Göteborg. Dessa mätningar visade på förhöjda kadmiumnivåer vid tre av skolorna i Stockholm och vid alla av verksamheterna i Göteborg.

Resultat Stockholm

Mätningarna i Stockholm har gjorts med så kallad biohudsanalys i september 2012 och i så direkt anslutning som möjligt till de respektive konstskolorna.

Analysmetoden, biohudsanalys, som har använts i Stockholm ger indikativa resultat. Med biohudsanalys kan man ta reda på om ett visst ämne har använts i en viss verksamhet under en avgränsad period, i det här fallet kadmium. Däremot går det inte att avgöra hur mycket av ämnet som har använts.

Vid följande konstskolor/ateljeer i Stockholm har mätningar gjorts: Konstskolan Idun Lovén, Konstfack, Konstskolan Basis, Wip Sthlm, Medborgarskolan, Studieförbundet och Konsthögskolan.

Mätningarna visade att Konstskolan Basis, Wip Sthlm och Konsthögskolan på Skeppsholmen hade värden som skiljer sig tydligt från medelbakgrundsvärdena.

Liknande mätningar gjordes i Stockholm år 2010. De nya mätningarna ger i princip samma resultat: i anslutning till dessa konstskolor har vi en förhöjning av kadmiumvärdena nedströms.

Resultat Göteborg

Mätningarna i Göteborg har gjorts i september 2012 med Ecoscope. Vid följande konstskolor och verksamheter har mätningar gjorts: Klippan, Dômen Konstskola och Konsthögskolan Valand.

Mätningarna visar på förhöjda värden av kadmium vid alla de tre verksamheterna i Göteborg. Klippan och Dômen Konstskola har högst värden med 46 respektive 17 gånger nivåerna i hushållsvattnet.

6. Vad säger distributörerna?

I Sverige finns åtminstone tre distributörer av hobby- och konstnärsfärger. Dessa är Paleda, Metalimo samt den klart dominerande distributören på marknaden, ColArt, som ingår i Beckerskoncernen. ColArt bedriver i dag ett aktivt miljöarbete. De uppger att de redan har börjat plocka bort kadmiumbaserade hobby- och konstnärsfärger ur sitt sortiment. Vi har ställt fyra frågor till distributörerna. Bara ColArt och Paleda har valt att svara.

1. Ger ni någon information till dem som köper kadmiumfärg av er om att kadmium är miljöfarligt (t.ex. broschyr, informationsblad eller märkning)?

Ja	ColArt
Nej	Paleda
Totalt	2

Kommentarer:

"Ingen annan information än den i säkerhetsdatabladet. Men det är ett tekniskt papper. Där står hur avfallet ska hanteras."

2. Anser du att distributörer har ett ansvar för att informera sina köpare om att kadmium är miljöfarligt?

Ja	Båda två
Nej	0
Totalt	2

Kommentarer:

"Ett visst ansvar."

3. Hur ser du på förslaget om att färger som innehåller kadmium ska förbjudas på marknaden?

Positivt	Paleda
Negativt	ColArt
Totalt	2

Kommentarer:

"Det hänger ihop med vad som händer i EU. Det är mycket import så det är svårt för en enskild nation att ta bort."

4. Kan ni tänka er att plocka bort kadmiumfärger ur ert sortiment?

Positivt	Båda två
Negativt	0
Totalt	2

Kommentarer:

"I princip kan vi göra det. Vi kan tänka oss att ta bort kadmium[-färger]. Det är en försvinnande liten del av vår försäljning.", Paleda

"Redan påbörjat", ColArt

7. Vad säger handlarna?

Vi har ställt frågor om kadmiumfärger till 15 butiker som säljer konstnärsmaterial. Butikerna ligger i hela landet och urvalet har gjorts slumpmässigt. Frågorna är ställda till VD, butikschef eller motsvarande. Samtliga butiker som har kontaktats har besvarat frågorna.

1. Säljer ni konstnärsfärger som innehåller kadmium?

JA	14
NEJ	1
Totalt	15

Kommentarer:

"Du, det vet jag inte. Det står kadmium på Beckers och då är det väl det"

"Inte längre i butik. Men via vår hemsida."

"Ja, men vi har tagit bort mycket. En liten del kvar."

2. Säljer ni kadmiumfärger som innehåller kadmiumsubstitut i stället för kadmium, sk "hue"-färger?

JA	15
NEJ	0
Totalt	15

3. Har ni någon miljöpolicy?

JA	7
NEJ	8
Totalt	15

Kommentarer:

"Vi strävar efter att fasa ut miljöfarligt. Vi pratar mycket om detta."

"Nej, inte annat än information från leverantörer som jag ser till att kunderna får veta."

4. Informerar ni personalen om att kadmiumfärg är miljöfarlig?

JA	14
NEJ	1
Totalt	15

Kommentarer:

"Vår personal är ofta utbildad via konstnärsskolor och har ofta med sig miljökunskap. Annars via foldrar och material som exempelvis Stockholm Vatten har."

"Det beror på vad du menar med farligt? Ifrågasätter vad som menas med miljöfarligt."

"Det är bara jag och min kollega och vi pratar mycket om detta."

5. Tillhandahåller ni någon skriftlig information (t.ex. broschyr eller märkning) till era kunder?

JA	6
NEJ	9
Totalt	15

Kommentarer:

"Det vi gör är mun-mot-mun metoden och berättar för kunderna, men det är svårt när det kommer en auktoritär yrkeskonstnär. De vet vad de vill ha och är vana vid det. Jättesvårt att påverka dem."

"Vi har en folder som hänger intill kadmiumfärgerna och på hemsidan hänvisar vi till en länk om miljövänligt måleri."

"Nej, inte automatiskt."

"Nej, bara om de ber om det."

"Jag har satt ihop en text utifrån en broschyr som Stockholm Vatten har. Den sitter på anslagstavlan här i butiken. Men jag tar också upp det med kunderna över disk muntligt."

6. Kan ni tänka er att plocka bort kadmiumfärger ur ert sortiment?

JA	8
NEJ	7
Totalt	15

Kommentarer:

"Det är ingen jättemarknad men så länge som kunderna efterfrågar det så säljer vi."

"Det är många äldre konstnärer som inte kan tänka sig att vara utan kadmiumfärgerna. Dessa täcker oerhört mycket bättre än substituten och har en helt annan sorts lyster och förmåga. Vi hoppas bara att det forskas fram bra alternativ."

"Vi följer kundernas behov. Vill de ha kadmiumgult får de det. Det är så liten del kadmium som säljs och det är ren skräckpropaganda som ni håller på med. Ni måste kunna bevisa att det är kadmium som kommer från färg och inget annat i avloppen. Det där med 10 procent tror jag inte på. Det kommer från annat."

"Det är inte vid tvätt av penslar som är det värsta utan det är när kunderna slänger tuberna i soporna. Därför har vi sagt att vi tar hand om överblivna och tomma tuber. Vi lämnar de sen till miljöstation. En service som vi har."

”Personligen kan absolut tänka mig det. Det är lite i ropet nu att måla med kadmiumfärg konstigt nog. De är så oerhört intensiva och vissa äldre konstnärer säger sig inte kunna måla utan. Men det sa man ju om blyvitt också och det ersattes av miljövänligare alternativ. Alternativen till kadmiumfärger blir ju bara bättre och bättre.”

”Det sker ju per automatik. Grossisterna håller på att fasa ut det. Men det kommer ändå gå att få tag i. Konstnärerna åker bara till Köpenhamn och köper kadmimpulver. De äldre alltså.”

”Nej, inte som det ser ut nu. Vi kan inte döda oss själva. Det är också så att det går att köpa kadmiumfärger via nätet i Tyskland och på så sätt komma runt moms. Man måste ha ett totalförbud i hela EU för att komma runt det.”

Enligt enkäten är mer än varannan butik beredd att plocka bort hobby- och konstnärsfärger med kadmium från hyllorna. Merparten tillhandahåller ingen skriftlig information till sina kunder om hur miljöfarligt kadmium är eller om att färgerna ska lämnas till miljöstation.

Nätbutiker

Ett antal svenska nätbutiker (och fysiska butiker som också bedriver näthandel) säljer hobby- och konstnärsfärger. Vi har gått igenom dem för att se om de tillhandahåller någon information om kadmium om dess miljöfarlighet. Urvalet har gjorts utifrån högst rankning enligt sökning på Google.

Genomgången visar att nätbutikerna är ytterst dåliga på information om hur kadmiumfärger ska hanteras. Flera nätbutiker ger snarare information som kan tolkas som att alla deras oljefärger kan tvättas med tvål och vatten, vilket skulle betyda att kadmiumresterna spolats ner i avloppet.

Matton mattonbutiken.se	Säljer kadmiumfärger. Saknar miljöinformation
Kreatima kreatima.se	Säljer kadmiumfärger. Saknar miljöinformation.
In-Ex Färg in-exfarg.se	Säljer kadmiumfärger. Saknar miljöinformation.
Konstnärernas konstnarernas.se	Säljer kadmiumfärger. Saknar miljöinformation.
Screentec screentec.se	Säljer kadmiumfärger. Saknar miljöinformation.
Artistica konstnärsmaterial artistica.nu	Säljer kadmiumfärger. Saknar miljöinformation.
Inspira konstnärshandel inspiraart.se	Säljer kadmiumfärger. Saknar miljöinformation.
Zinkvit zinkvit.se	Säljer kadmiumfärger. Saknar miljöinformation.
Svenskt konstnärscentrum konstnarscentrum.se	Säljer kadmiumfärger. Saknar miljöinformation.
Hammarö ram hammaroram.se	Säljer kadmiumfärger. Saknar miljöinformation.

Övrigt:

Följande information hittar vi hos minst ett par nätförsäljare:

"Artisan är en äkta oljefärg som framställs av lin- och safflorolja och kan tunnas ut med vatten. För rengöring av penslar, verktyg och händer räcker det med tvål och vatten istället för t.ex. terpentin."

8. Vad säger konstskolorna?

I Sverige finns det många konstskolor. Allt från Kungliga Konsthögskolan till ABF:s studiecirkelverksamhet runt om i landet. Bara denna säsong arrangerar ABF 406 kurser i olika former av måleri. Vi har under september 2012 undersökt hur konstskolorna ställer sig till att använda konstnärsfärger som innehåller kadmium.

Vi skickade ut en enkät med sex frågor via e-post till 30 konstskolor och andra arrangörer av målarutbildningar/kurser/studiecirklar i hela landet. Vi fick 27 svar, varav 24 var av tillräcklig kvalitet för att kunna användas i en sammanställning.

1. Köper er skola/linje/program/kurs in konstnärsfärger som innehåller kadmium?

JA	4
NEJ	20
Totalt	24

2. Om elever tar med egna färger, får de då använda färger som innehåller kadmium?

JA	7
NEJ	17
Totalt	24

3. Har skolan någon miljöpolicy som berör frågan om kadmium i konstnärsfärger?

Om JA; Vad säger policyn?

JA	17
NEJ	7
Totalt	24

4. Informeras alla era elever om att kadmium är miljöfarligt?

JA	21
NEJ	3
Totalt	23

5. Kan ni tänka er att stoppa all användning av kadmiumfärg på skolan?

JA	17
NEJ	7
Totalt	24

Svaren visar att nästan hälften av de som svarat (11 av 24 skolor) använder kadmiumfärger! Men samtidigt är det tydligt att många av konstskolorna tar frågan om kadmium på allvar. Vid i vart fall 13 skolor är konstnärsfärger med kadmium helt förbjudna. Bara fyra skolor köper in kadmiumfärger. 19 gör det inte. Ytterligare sju av skolorna tillåter sina elever att använda

kadmiumfärger som de själva köpt in. 20 av skolorna uppger att de informerar sina elever om att dessa färger är farliga för miljön. Sju skolor uppger att de inte kan tänka sig att i framtiden förbjuda användandet av konstnärsfärger som innehåller kadmium

De fyra skolor som ännu köper in dessa farliga färger är: Kungliga Konsthögskolan, de två ABF-skolorna Sundsvalls konstskola och Västerås Konstskola samt Eskilstuna Folkhögskola med landstinget i Sörmland som huvudman.

De sex skolor som tillåter att eleverna tar med egna kadmiumfärger är: Pernbys, Umeå Konstskola, Göteborgs Konstskola, Valand, Konstfack och Konsthögskolan i Malmö.

Pernbys, Göteborgs konstskola, Atelier Stockholm, Sundsvalls konstskola, Kungliga Konsthögskolan liksom Konsthögskolan i Malmö svarar att de inte är beredda att förbjuda kadmium på skolan. Eskilstuna Folkhögskola kan inte tänka sig att stoppa dessa färger nu, möjligen ”så småningom.”

ABF har en miljöpolicy på förbunds nivå men den säger inget om kadmium i konstnärsfärger. Den ansvariga för kvalitets- och etikfrågor på ABF:s förbundsexpedition i Stockholm skriver så här om kadmiumfärgerna i ett mejl:

”Men det är naturligtvis en viktig fråga och jag kommer att ta upp frågan med den som arbetar med miljöfrågor. Jag vet att detta är en kontroversiell fråga på avdelningsnivå och utifrån min egen erfarenhet efter att ha jobbat på en avdelning i många år.”

Eskilstuna Folkhögskola, som alltså är en av de skolor som uppger att de fortfarande köper in kadmiumfärger:

”Vi arbetar aktivt med miljö- och hållbar utveckling på skolan. Vi sopsorterar, vi ställer höga och tydliga miljökrav på varor och tjänster vid upphandling... Vi jobbar med utfasning av farliga ämnen och prioriterar ekologiska (KRAV), rättvisemärkta och klimatsmarta livsmedel”.

Lärare på en av Stockholms mest etablerade konstskolor:

”Kadmium är mycket giftigt och lagras i kroppen, vi vill inte släppa ut kadmium i Stockholms dricksvatten.”

Lärare och miljöansvarig på Konstskola i Göteborg:

”Jag är målare och använder inget kadmium sedan några år tillbaka. Istället blir det Windsor red och Windsor yellow. Tyvärr är dessa pigment inte lika dryga och har inte samma lyskraft som kadmiumfärgerna, men det får man ta. Vetskapen om att inte bidra till cancerrisk o.dyl. känns bra.”

Kungliga Konsthögskolan, kallad Mejan, utmärker sig som miljöbov i vår enkät. Skolan köper in dessa färger och låter eleverna ta med egna. Man försöker visserligen samla in färgrester och lämna till miljöstation men säger att *"vi är inte noga med att följa upp!"*. På frågan om det förekommer att kadmiumfärg sköljs ut i avloppet blir svaret *"Det skulle jag tro att det gör"*. Och på frågan om skolan kan tänka sig att stoppa all användning av kadmiumfärg så svarar man *"Nej, absolut inte eftersom det inte går att hitta bra ersättning."*

Svenskt Vattens skrifter beställs via:

www.svenskvatten.se

© Svenskt Vatten AB

ISSN nr 1651-6893

Svenskt Vatten M136

2012-10

Box 47607, 117 94 Stockholm

Tfn 08 506 002 00

Fax 08 506 002 10

svenskvatten@svenskvatten.se

www.svenskvatten.se